

Christian Braw. *Vägen till kyrklig förnyelse: nio berättelser*. Skellefteå: Artos, 2024.

294 s.

Inledningsvis bör det framhållas att det är oklart huruvida Christian Braws bok om vägen till kyrklig förnyelse har för avsikt att utgöra en del i ett akademiskt samtal, eller om den snarare vill verka för en inomkyrklig förnyelse. Verket består hur som helst av nio berättelser som belyser den högkyrkliga rörelsens framväxt och etablering i Sverige. Dessa är fristående från varandra och tycks – med åtminstone ett undantag – inte ha publicerats tidigare, även om vissa upprepningar förekommer mellan kapitlen.

Författaren förklarar att hans ambition är att förstå teologernas *Anliegen*, det vill säga ”det som får deras hjärtesträngar att klinga” (s. 7). Braw befinner sig här i en gynnsam position genom sin tillgång till unikt källmaterial, såsom böcker, brev och aktstycken från de studerade personerna. Detta är en styrka som delvis kompenserar för bristen på referenser till nyare forskning om Gunnar Rosendal och den tidiga högkyrkligheten. En tydligare anknytning till forskare som Carl Sjösvärd Birger och Tomas Fransson, vilka bearbetat liknande material, hade kunnat fördjupa diskussionen ytterligare.

Skildringen tar sin början med Oxfordrörelsen och dess ursprungliga kontext. Braw lokaliserar rörelsens *Anliegen* i reaktionen mot revolution och liberalism, strömningar som ansågs ha ersatt religionens mysterium med förnuftstro. Ett bärande begrepp genom både engelsk och svensk högkyrkighet är ”den sakramentala principen” – övertygelsen om att den heliga Andes gåvor förmedlas genom det materiella i form av vatten, vin och bröd, liksom i den sociala gemenskapen, som en förlängning av inkarnationen.

När svenska präster inledde sina resor till England var Oxfordrörelsen redan en etablerad del av det engelska kyrkolivet. En central gestalt för de tillresta svenskarna blev Charles Gore (1853–1932) och hans sakramentala teologi, vilken resonerade väl med den nattvardskris som då rådde i Svenska kyrkan.

Men vad var det egentligen de tog intryck av? Förutom kyrkovedvetandet och ”det yttre” som uttryck för det inre livet, framhåller Braw det ofta förbisedda sociala engagemanget. Den engelska högkyrkligheten var vid denna tid djupt diakonalt orienterad; gudstjänstlivet och det sociala arbetet utgjorde en enhet. Exempelvis beskrev Albert Lysander (1875–1956) det rika gudstjänstlivet som det sociala arbetets ”innersta nerv”. Att denna kristna socialism inte fick ett bestående genomslag i Sverige tillskriver Braw den tyskinspirerade socialismens kristendomsfientliga prägel.

Därefter träder Gunnar Rosendal in i handlingen. En av bokens stora behållningar är hur Braw belyser de tidiga influenser som kom att utgöra fundament i Rosendals teologi. Trots att Rosendal senare tog avstånd från såväl barndomshemmets schartauanism som ungdomens liberalteologi, fanns det element som bestod. Ett exempel är engagemanget i ungdomsrörelsen; det präglade honom livet ut, även om han vände sig emot den ”Jesus som friluftsmänniska” som återkom inom liberalteologin. En annan bärande idé hämtades, intressant nog, från religionshistorien. Efter att ha läst Rudolf Ottos klassiker *Das Heilige* (1917) år 1923, lät Rosendal det teocentriska inslaget – föreställningen om Gud som det ”numinösa” och totalt annorlunda – genomsyra sitt tänkande. Hans teologi kom därmed att präglas av en rörelse bort från det antropocentriska och den upplevelsebaserade tron. Utifrån dessa premisser tog han avstånd från både liberalteologi och pietism, samtidigt som han ställde sig alltmer kluven till schartauanismen – en riktning som Braw, med rätt eller orätt, betraktar som synonym med just pietism (s. 241f).

I ett separat kapitel kontrasterar Braw Bo Giertz och Gunnar Rosendal. Trots deras skilda bakgrunder och personligheter – som Braw till och med beskriver som varandras motsatser – förblev de under en tid vänner, innan en brytning slutligen skedde. Avsnittet om Bo Giertz skönlitterära produktion avviker visserligen från bokens grundstruktur,

men är likväl intresseväckande. Det beror främst på att Braw anlägger ett helhetsperspektiv som sträcker sig bortom *Stengrunden*. Ett centralt motiv i analysen är misslyckandet, ett tema som genomsyrar nästintill alla Giertz romaner. Detta märks inte minst i *Riddarna på Rhodos* (1972), skriven efter Giertz pensionering. Romanen fungerar som en spegel för den svenska kristenheten och symboliserar kyrkans till synes hopplösa kamp mot en sekulär övermakt. Likväl rymmer misslyckandet alltid ett hopp; i romanen gestaltas detta genom riddarnas flykt till Malta, vilket för Giertz korresponderade med en hoppfull tilltro till Guds försyn även för kyrkan i Sverige.

Bokens sista berättelse behandlar Gunnar Rosendals mystik och är – utan att det uttryckligen anges – hämtad från den av Vivi-Ann Grönqvist redigerade antologin *Gunnar Rosendal: en banbrytare för kyrklig förnyelse* (2003). Braw spårar ett mystiskt drag genom hela Rosendals författarskap, även om vissa förskjutningar sker över tid. Tidigt i produktionen kan man skönja en tilltagande spänning mellan det objektiva (inkarnationen) och det subjektiva tillägnet av försoningen i den enskildes liv. I sitt senare författarskap återkommer Rosendal till en sakramental mystik, vilken behandlas i ett flerbandsverk. Här står återigen mystiken i dess objektiva form i fokus, men nu med en större öppenhet för det subjektiva perspektivet. Rosendal beskriver bland annat hur han under mässfirandet kunde uppfyllas av det gudomliga och ryckas bort från den synliga världen. Denna inneboende spänning är central och sträcker sig bortom själva mystiken; den berör i grunden relationen mellan det teocentriska idealet och den upplevelse-baserade tro som Rosendal annars förknipade med den pietism han tog avstånd ifrån.

Braw har grävt djupt i arkiven, men också genomfört samtal och intervjuer med centralgestalter som inte längre är i livet (där ibland Gunnar Rosendal själv). Flera brevkopior, exempelvis till Henrik Häglund (1873–1945) och Gustaf Aulén (1879–1977),

uppges därtill finnas ”hos författaren”. Här uppstår dock ett metodiskt dilemma, då originalhandlingarnas placering inte redovisas. Det är även beklagligt att boken saknar såväl käll- som litteraturförteckning, och som tidigare nämnts saknas hänvisningar till merparten av den forskning som publicerats efter 2003. Vidare framstår det som något missvisande att tala om Rosendals ”första doktorsavhandling” (s. 190); eftersom den aldrig godkändes vore det mer korrekt att beskriva den som en ”tänkt” sådan. Det finns även skäl till metodisk eftertanke kring författarens tolkning av källmaterialet. Att dra långtgående slutsatser om hur en person läst en bok enbart utifrån understrykningar är vanskligt. Dubbla streck kan visserligen signalera instämmande, men kan i princip lika gärna markera att läsaren funnit passagen anstötlig eller i behov av kontroll. Därtill inställer sig en källkritisk fråga: utifrån vilka kriterier har författaren valt ut vad som redovisas av allt det understrukna materialet?

Trots detta är boken en viktig röst i analysen av Svenska kyrkans kyrkliga förnyelse. Den har en given plats i det akademiska samtalet, oavsett om den själv strävar efter att delta i det eller inte.

Martin Berntson

Prof. i religionsvetenskap och teologi

Göteborgs universitet

DOI: 10.51619/stk.v10i2.29303

Daniela Bevilacqua. *From Tapas to Modern Yoga: Sadhu's Understanding of Embodied Practices*. Bristol: Equinox Publishing Ltd, 2024. 402 s.

Daniela Bevilacquas From Tapas to Modern Yoga: Sadhus' Understanding of Embodied Practices är en etnografisk undersökning mellan åren 2016–2019 av hur nutida sadhus, indiska heliga män, navigerar inom sina asketiska traditioner i mötet med det moderna Indien. Via samtal med sadhus kombinerat med historiska studer redogör Bevilacqua för hur dessa grupper av yogis, sampradayas, förstår och tillämpar begrepp såsom yoga,